

климата, влияния педагогического коллектива на коллектив учащихся как одного из факторов их совместной эффективной учебной и воспитательной деятельности.

Ключевые слова: *социально-психологический климат, группообразование, групповая совместимость, стиль руководства, межличностные отношения, самоопределение, взаимоотношения, педагогический коллектив, коллектив учащихся.*

SUMMARY

M. Gupal. Favourable social-psychological climate in a teaching staff and ways of its forming.

In the article the determinations of social-psychological climate, its indexes which promote an effective work of school are given; functions which it must execute are specified there. On the basis of analysis of theoretical researches an attempt to define the ways of forming favourable social-psychological climate, influence of teaching staff on the students' staff as one of factors of their joint effective educational and educator activity is done.

Key words: *social-psychological climate, trunking, group compatibility, style of guidance, interpersonal relations, self-determination, mutual relations, teaching staff, students' staff.*

УДК 37 (09)

Л. О. Коробова

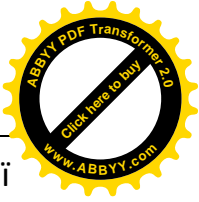
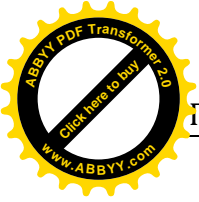
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ-ВИХОВАНЦЯМИ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

У статті розглянуто соціально-педагогічні особливості роботи з дітьми-вихованцями дитячого будинку. Розкрито систему знань та умінь, якими має володіти соціальний педагог для ефективної співпраці з такою категорією дітей, а також особливості соціально-педагогічної та культурологічної підготовки спеціалістів для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Ключові слова: *дитячий будинок, соціалізація, соціальний педагог, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, підготовка, знання, уміння, навички.*

Постановка проблеми. За останні роки зросла роль діяльності соціальних педагогів. Значний контингент осіб, які потребують допомоги – це діти, котрі, опинились у скрутній життєвій ситуації. Вагому частину таких дітей складають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування – вихованці дитячих будинків та притулків. Дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з такими дітьми набуває пріоритетного значення. За даними Державного комітету статистики, загальна кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути усиновленні, станом на грудень 2010 року, складає 29958 осіб [7].

Аналіз актуальних досліджень. Проблема соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями дітей та молоді є предметом вивчення багатьох сучасних науковців. Зокрема, питанню особливості соціально-педагогічної діяльності з дітьми, позбавлених батьківського піклування, присвячені праці Л. М. Артюшкіної, А. Й. Капської, Н. М. Коляда¹, Н. П. Краснова, А. О. Полянничко, С. Я. Харченко, О. І. Холостова. Особливості виховання дітей в умовах дитячого будинку вивчали Я. Гошовський, Л. Дробот, Б. Кобзар, В. Яковенко.

Мета статті – висвітлити особливості соціально-педагогічної та культурологічної підготовки спеціалістів для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; системи знань та умінь, якими має оволодіти соціальний педагог для ефективної співпраці з дітьми вихованцями дитячих будинків.

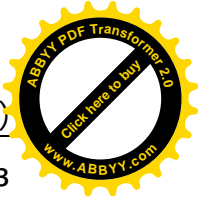
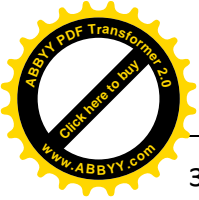
Виклад основного матеріалу. Для неповнолітніх особливо важливу роль відіграє референтна група, тобто їхнє найближче оточення. У більшості випадків – це сім'я. Поширеними є випадки, коли діти покидають родину через фізичне, психічне, сексуальне насилля, через злидні та незабезпеченість сім'ї. Такі діти стають безпритульними, ночують у підвалах, незаселених будинках, на вокзалах. Засоби для життя здобувають жебракуванням, проституцією, дрібними крадіжками і участю у злочинній діяльності дорослих.

Робота з такою категорією дітей полягає в доставці у притулки і центри для реабілітації неповнолітніх, у лікуванні й оздоровленні, у соціально-психологічній реабілітації, в педагогічній корекції, відновленні (якщо це доцільно і відповідає інтересам дитини) сімейних зв'язків. Та в більшості випадків батьків позбавляють опіки над дитиною. У такому разі, таку дитину передають у опікунську сім'ю або дитячий будинок.

На думку дослідників, соціально-педагогічна робота з неповнолітніми носить специфічний характер, що проявляється у процесі перших контактів соціального педагога з новоприбулими до дитячого будинку дітьми [1, 37–39]. Діти перебувають у пригніченому стані, зумовленому різкою

¹Коляда Н. М. Недільна школа як форма соціально-педагогічної профілактики дитячої бездоглядності: від минулого до сучасності / Н. М. Коляда // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць. – Вип. 271: Педагогіка та психологія. – 2005. – С. 84–90

Технології соціально-педагогічної діяльності. Навчальний посібник // Уклад.: Н. М. Коляда. – Умань, 2009. – 70 с.

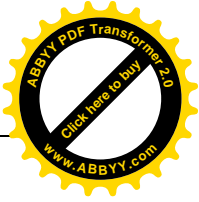
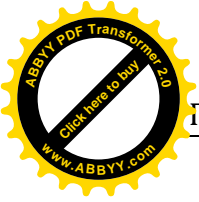
зміною звичного способу життя, переживаннями, пов'язаними з вирішенням їхньої долі в різних інстанціях, розривом колишніх міжособистісних зв'язків. Психотравмуюче значення має невизначеність становища, побоювання, тривога щодо умов перебування в новій установі. Значна частина дітей, які потрапляють до дитячого будинку, мають відхилення в розвитку особистості, стані здоров'я, зриви в поведінці.

Ураховуючи зазначене вище, соціальний педагог повинен:

- знати історію особистих справ дитини;
- обговорювати минуле сімейного життя дитини (якщо в неї є така потреба);
- знати деталі стосунків дитини з родичами (бабусями, дідусями, тітками, дядьками, старшими братами, сестрами);
- займатися пошуком нової родини;
- сприймати дитину такою, як вона є (проте необхідно акцентувати її увагу на позитивних рисах характеру, сприяти розвитку індивідуальних здібностей);
- залучати дітей до участі в різноманітних заходах, однак з урахуванням різнотипних ролей дитини, не обмежуючись тим, що добре виходить (танці, участь у театральних постановках, декламування віршів, режисерування). Дуже важливо допомогти дитині перебувати в ситуації успіху, граючи різні соціальні ролі;
- довіряти дітям, вірити в їхні можливості, розвивати здібності і таланти дитини, формувати адекватну самооцінку;
- обговорювати з кожною дитиною її майбутнє «доросле» життя, коригувати його негативне прогнозування, будувати плани на майбутнє;
- виховувати в дітей, позбавлених батьківського піклування, впевненість у своїх силах, у здатності реалізувати свої мрії, стати повноцінною особистістю.

Для досягнення позитивних змін у поведінці і діяльності неповнолітніх, профілактична та корекційна робота соціального педагога у притулку здійснюється за такою соціально-педагогічною технологією:

1. всебічна діагностика особистості вихованця (характер, стосунки з референтною групою, причини негативної поведінки і проблеми);
2. формування мети та визначення завдань корекційної та профілактичної роботи;

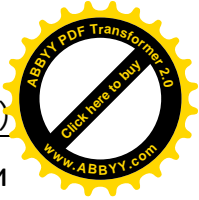
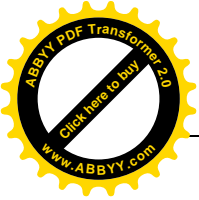
3. вибір шляхів корекції та профілактики;
4. визначення змісту роботи з неповнолітнім застосовуючи готові або власні технології;
5. вибір ефективних засобів, прийомів і методів для роботи;
6. визначення форм соціально-педагогічної діяльності з неповнолітніми;
7. корекційна та профілактична робота;
8. оцінка результатів проведеної роботи. При незадовільному результаті варто повернутись до завдання, переглянути його, внести необхідні зміни і пройти наступні кроки знову.

Аналізуючи поведінку та вчинки дитини, її взаємини з навколишнім світом, особливу увагу доцільно звернути на її мотиви, зовнішні обставини та стан. Це дозволить встановити, що замкнутість, пасивність, байдужість можуть бути наслідком пригнічення особистості. Злісні порушення дисципліни, а часом просто хуліганські вчинки, свідчать про психологічну травму, про зовнішню жорстокість дитини. Аналіз ряду вчинків виявляє егоїзм, нездатність співчувати, крайній індивідуалізм.

Діти, чиїх батьків з різних причин позбавили батьківських прав, матимуть проблеми з психікою та здоров'ям; це будуть діти, які не отримали материнської любові і не зазнали душевного тепла. Це діти, яким довелося зазнати багато горя і несправедливості у своєму житті, а іноді вже й зневірилися і втратили будь-яку надію. Соціальний педагог повинен навчити цих дітей позитивно сприймати життя, вірити в добро, любов, власні сили, допомогти їм знайти своє місце у цьому складному світі і реалізувати свої можливості.

Отже, у роботі з дітьми, позбавленими батьківського піклування, соціальний педагог повинен виконувати певні професійні функції. Дослідженням проблеми займалися Л. М. Артюшкіна та А. О. Полянничко, які виділили дві основні професійні функції соціального педагога:

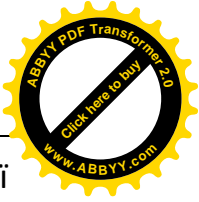
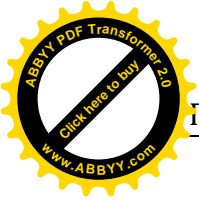
- соціально-терапевтичну – спрямована на своєчасне подолання кризових ситуацій та проблем неповнолітніх на основі самоусвідомлення особистістю ставлення до себе, до оточуючих та навколишнього середовища;
- охоронно-захисну – спрямована на реалізацію соціально-правового захисту дітей. Для цього соціальний педагог повинен добре орієнтуватися у правовому механізмі захисту дітей [2, 3–4].

На нашу думку, до переліку функцій слід додати організаційно-посередницьку. Вона забезпечує налагодження взаємодії соціального педагога з дитиною, її родичами, державними та недержавними організаціями, до компетенції яких входить вирішення проблем дітей, які залишилися без піклування батьків. Для реалізації організаційно-посередницької функції важливо, щоб соціальний педагог розвивав власні комунікативні здібності, добре володів технікою міжособистісного спілкування. Поєднання всіх трьох функцій забезпечить більш продуктивну роботу соціального педагога з дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Реалізація професійних функцій дозволяє вирішувати безліч складних завдань. При цьому соціальний педагог має володіти відповідними вміннями. Науковці висувають свої припущення переліку наступних умінь. У навчальному посібнику «Соціальна робота» (за редакцією А. Й. Капської) для реалізації професійних функцій соціальний працівник повинен володіти такими вміннями:

- аналізувати основні закономірності, тенденції розвитку і вирішення соціальних проблем на основі соціологічних та емпіричних даних;
- визначати соціальну проблему, яка є об'єктом дослідження;
- обробляти та аналізувати емпіричні дані;
- розробляти і впроваджувати програми соціальної роботи;
- застосовувати відповідні технології професійного втручання;
- забезпечувати соціальний захист та представництво інтересів клієнта;
- розробляти, адаптувати і впроваджувати інноваційні технології соціальної роботи;
- організовувати і проводити навчальні семінари та пошукову роботу;
- організовувати і проводити заходи соціальної попереджувально-профілактичної роботи;
- розробляти і впроваджувати соціальну рекламу;
- впроваджувати інформаційно-просвітницькі програми;
- організовувати медичну, психолого-педагогічну, юридичну та соціальну допомогу вразливим верствам населення;
- розробляти і впроваджувати соціально-реабілітаційні програми;
- сприяти організації діяльності груп самопомоги;

– підтримувати діяльність громадських організацій соціальної сфери [3, 43–45].

Автори навчально-методичного посібника «Соціально-педагогічні технології» С.Я. Харченко, Н.П. Краснова та Л.П. Харченко зазначають, що соціальний педагог має уміти:

– дати психологічну характеристику особистості, інтерпретацію власного психологічного стану, володіти найпростішими засобами психічного саморегулювання;

– бути здатним до діалогу як засобу спілкування;

– використовувати засоби ефективної організації творчої діяльності дітей і молоді в навчально-виховному процесі, а також у позашкільних виховних закладах;

– збирати, аналізувати, систематизувати інформацію про соціальні проблеми дітей і молоді, уміти прогнозувати спрямування їхньої продуктивної діяльності, організовувати дозвілля, виявляти шляхи подолання міжособистісних конфліктів;

– допомагати сім'ї в розвитку інтелектуальних і морально-естетичних якостей дітей різного віку, здійснювати педагогічне керівництво й консультування процесів виховання дітей в сім'ї, за місцем проживання;

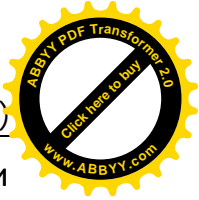
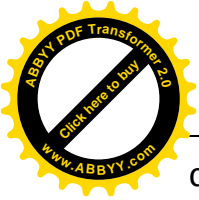
– впливати різноманітними соціально-педагогічними засобами на різноманітні категорії дітей і молоді;

– використовувати методичку різноманітних видів наочності, аудіовізуальної техніки, комп'ютера в доборі й обробці інформації про моделі допомоги в кожному конкретному випадку;

– створювати умови для плідної творчої роботи учнів на уроці, у групі продовженого дня, позакласної та позашкільної діяльності, організації дозвілля, науково-технічної й художньої творчості;

– володіти засобами психо-корекційного впливу на дітей і молодь, які знаходяться в кризовому стані й конфліктних ситуаціях [4, 28–29].

Перелік умінь, запропонованих авторськими колективами двох навчальних посібників. Перший, насамперед, звертає увагу на соціальну проблему, досліджує та аналізує необхідні емпіричні дані і після цього шукає шляхи її вирішення. Тоді як другі, звертають увагу на психологічний аспект: психічні особливості особистості, інтерпретація власного психологічного стану, володіння найпростішими засобами психічного

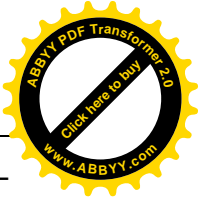
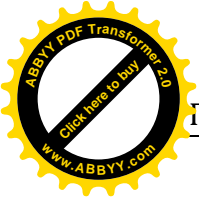
саморегулювання. А вже після цього розглядається дослідження проблеми та способів її вирішення.

Із наведених вище умінь можна дійти висновку, що психолого-педагогічна компетентність в особистісно-середовищному контексті соціального педагога складає базову основу його функціональної грамотності, підготовленості [5, 29].

Підготовка студентів до роботи з дітьми, позбавленими батьківського піклування, має здійснюватись у вигляді лекційних, лабораторно-практичних занять та самостійної роботи студентів. Лекційний матеріал повинен бути доповнений реальними прикладами і ситуаціями з життя, задля кращого засвоєння матеріалу. Продуктивнішим є проведення лабораторно-практичних занять не лише аудиторно і позааудиторно – з відвідуванням дитячих будинків, соціальних інститутів, до компетенції яких належить вирішення проблем означеної категорії дітей, сімей, які будуть позбавлені батьківських прав. Навчання має супроводжуватись активними методами і прийомами: соціально-педагогічними тренінгами, рольовим моделюванням ситуації, сюжетно-рольовими іграми, психологічні вправами тощо.

На нашу думку, навчання студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» повинне здійснюватись у такій послідовності:

- сформуванню уявлення студентів про процес позбавлення батьків прав на дитину, історичні аспекти його виникнення;
- ознайомити з особливостями психічного стану дитини, яка позбавлена батьківського піклування; системою методів психоаналізу, психодіагностики, та психокорекції для формування у дитини адекватної самооцінки й світосприйняття;
- розглянути нормативно-правову базу соціального захисту означеної категорії дітей;
- розкрити мету, принципи, зміст і методiku соціально-педагогічної роботи з дітьми, що опинились в кризовій ситуації;
- сформуванню уявлення студентів про соціальні інститути, які опікуються дітьми, що залишились без батьківського піклування;
- вивчити зарубіжний досвід, з метою порівняльного аналізу та запозичення кращих надбань роботи з дітьми, які опинились у важкій життєвій ситуації;

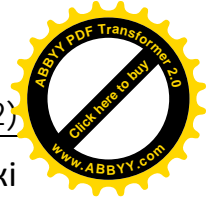
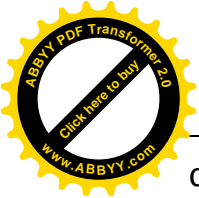

– розкрити або виховати необхідні особистісні якості студента – майбутнього соціального педагога.

На нашу думку, варто звернути увагу на культурологічну підготовку студентів. Соціальна робота як наука тісно взаємодіє з культурологією, оскільки має схожий з нею об'єкт дослідження – соціальні відносини, взаємодію людей, їхні взаємини, естетичні потреби, смаки та оцінки.

Культурологічне виховання соціального працівника, як вважає О. І. Холостова, здійснюють усі навчальні дисципліни: педагогіка, соціальна педагогіка, філософія, психологія. Вони формують світогляд, підвищують загальну професійну культуру студента, розвивають раціонально-логічну форму пізнання [6, 19]. Існує інша форма пізнання соціальної роботи – емоційно-образна. Природно, що пізнання людського досвіду в цих двох формах не може бути однаковим. На нашу думку, в підготовці соціальних працівників в деякій мірі важливі обидві форми. Практична робота з дитиною, що опинилася в складній життєвій ситуації, вимагає відчуття її переживань. Ми вважаємо, що знань, які формуються раціонально-логічним пізнанням, для соціального працівника недостатньо. Потрібне особистісне переживання як власний досвід, як емоційна цінність, що глибше і міцніше включається у формування особистості соціального працівника. Кожен з цих двох напрямів формує особистість. Один – раціонально-науковим шляхом, другий – емоційно-образним, тобто художнім. Тільки гармонія цих двох шляхів пізнання може сформувати справжній людський розум і розвинене почуття. При культурологічній підготовці студентів важливо уникати академізації навчального процесу. Потрібно практикувати і активні методи роботи – рольові та ділові ігри, аналіз та моделювання ситуації з дітьми, проведення позааудиторних занять (зокрема на природі). Культурологічна підготовка може реалізуватися у процесі всіх видів навчальної практики, волонтерської співпраці у соціальних закладах, участі студентів у різноманітних соціальних акціях тощо.

Висновки. Для ефективної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми, які залишилися без батьківського піклування потрібно урізноманітнити навчання активною практикою. Адже високий рівень теоретичних знань без уміння застосувати їх у потрібній ситуації нічого не вартий. Особливу увагу варто звернути на особистісні якості майбутнього

соціального педагога. Його робота буде спрямована на дітей, які опинились у кризових ситуаціях, і тут буде важливо віднайти правильний підхід і побудувати довірливі стосунки. Соціальний педагог несе максимальну відповідальність за дитину – від нього, зокрема, залежить її «доросле» майбутнє.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вирішення потребують такі питання, як психологічні особливості дітей, позбавлених батьківського піклування; місце протиправної поведінки в означеній категорії дітей та її першопричини; роль референтної групи у житті неповнолітніх; особливості роботи соціального педагога в закладах соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

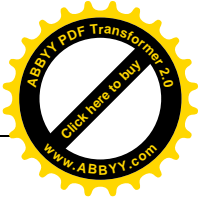
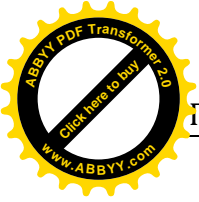
1. Соціально-правові основи діяльності психологічної служби в системі освіти : навч.-метод. посіб. / [І. В. Козубовська, В. В. Сагарда, О. В. Дорогіна та ін.] ; за ред. І. В. Козубовської, В. В. Сагарди. – Ужгород, 2000. – С. 37–39.
2. Артюшкіна Л. М. Специфіка професійної діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. М. Артюшкіна, А. О. Полянничко. – Суми, 2001 – С. 3–4.
3. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. проф. А.Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – С. 43–45.
4. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – С. 28–29.
5. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – С. 29.
6. Холостова Е. И. Место социальной работы в системе наук / Е. И. Холостова. – М., 1995. – С. 19.
7. <http://www.ditu.gov.ua/statistics/10200>

РЕЗЮМЕ

Л. О. Коробова. Социально-педагогические особенности работы с детьми – воспитанниками детского дома.

В статье рассмотрены социально-педагогические особенности работы с детьми-воспитанниками детского дома. Раскрыто систему знаний и умений, которыми должен владеть социальный педагог для эффективного сотрудничества с такой категорией детей, а также особенности социально-педагогической и культурологической подготовки специалистов для работы с детьми-сиротами и детьми, лишенными родительской заботы

Ключевые слова: детский дом, социализация, социальный педагог, ребенок-сирота, ребенок, лишенный родительской заботы, подготовка, знание, умение, навыки.

SUMMARY

L. Korobova. Social-pedagogical features of work with the children-pupils of child's house.

Anotatium. In the article the socialpedagogical features of work are examined with the children-pupils of child's house. An author exposes the system of knowledge and abilities that a social teacher must own for an effective collaboration with such category of children and also features of socialpedagogical and kul'turologichnoy preparation of specialists for work with children-orphans and by children, deprived paternal anxiety

Key words: child's house, socialization, social teacher, child-orphan, child deprived paternal caring, preparation, knowledge, ability, skills.

УДК 364.016

В.Б.Синякова

НПУ ім. М. П. Драгоманова

СОЦІОКУЛЬТУРНІ МЕХАНІЗМИ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті обґрунтовано актуальність вивчення гендерної соціалізації як складової частини загального процесу соціалізації; проаналізовано праці дослідників проблем гендерної соціалізації; розкрито поняття «соціалізація», «гендерна соціалізація»; «соціокультурний механізм»; розроблено модель соціалізації особистості; виявлено основні умови гендерної соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, гендерна соціалізація, гендер, стать, гендерна роль, гендерна схема, соціокультурні норми, гендерна культура, рольова поведінка.

Постановка проблеми. Соціальна трансформація українського суспільства пов'язана із суперечливими процесами в духовній сфері, оскільки її не можна відмежовувати від перетворення ціннісних систем, що історично склалися. Ці особливості соціокультурного розвитку суспільства відображені у зміні змісту, цілей, інститутів та механізмів соціалізації. Соціалізація, як процес відтворення соціокультурної складової суспільства, здійснюється на основі спадковості та за допомогою перетворення цінностей, норм, установок, моделей поведінки індивідів, соціальних груп і конкретного суспільства в цілому.

Соціалізація забезпечує не лише спадкоємність поколінь, а й інтеграцію всієї соціальної системи. У перехідні періоди розвитку суспільства на перший план виходять традиційні цінності, що зберігають свою значущість для соціуму незалежно від ідеологічних установок. Етнічні, конфесійні, родинні та гендерні цінності зберігаються суспільством. Посилення інтересу до проблематики родинно-гендерних цінностей і процесу їх передачі є закономірним і необхідним у сучасному суспільстві. Гендерна соціалізація як складова частина загального процесу соціалізації є однією з найменш вивчених проблем у соціальній педагогіці.